
Odgojne vrijednosti u obrazovnim politikama i praksi u kontekstu društvenih promjena i nacionalnog identiteta

Sanja Jurić¹
Marta Klemenčić²
Mara Sesar³

Sažetak

Kriza vrijednosti razvidna je u brojnim dimenzijama društva i života. Nemoguće je ne zapitati se potječe li sve upravo od odgojne krize? Vrijednosno usmjerenje obrazovne politike uz odgojno djelovanje u školi i obitelji predstavlja uporište za prihvaćanje vrijednosti kod djece i mladih te življenje u skladu s njima. Koncept odgoja i obrazovanja temelji se na odgojnim vrijednostima. Odgoj je svrhu oduvijek pronalazio u formiranju pojedinca koji će zadovoljiti kriterije i potrebe društva. Još je Aristotel gledao na čovjeka kao društveno biće – zoon politikon, smatrao je kako je nemoguće gledati čovjeka izoliranog od društva te da su sukladno tome vrijednosti i norme koje se potiču u razvoju pojedinca upravo one koje će ga učiniti boljim građaninom. U radu se izlaže povijesni pregled pedagogijske aksiologije i teleologije. Nadalje, razmatraju se odgojne vrijednosti u obrazovnim politikama i praksi u kontekstu društvenih promjena i nacionalnog identiteta. Kritički se promišlja o odgojnim vrijednostima i ciljevima suvremene škole, predlažu i elaboriraju određene vrijednosti i ciljevi.

Ključne riječi: odgoj, identitet, obrazovna politika, ciljevi, odgojne vrijednosti

1. Uvod

Stara latinska poslovice kaže „*Nema spasa bez vrline, nema vrline bez rada*”. Ova poslovice nije pretraživana već je naučena u školi nekad davno i jedan je komadić nematerijalne baštine naslijeđene od naših učitelja. U obitelji i u školi primljeni su razni sadržaji, ali i sve vrijednosti koje pojedinac nosi. Te su vrijednosti usvojene ponekad intencionalno, a ponekad manje intencionalno. Tijekom povijesti vidljivo je osveščivanje važnosti o tome koje se odgojne vrijednosti i na koji način prenose na odgajnika. U ovom se članku daje kratak pregled tih vrijednosti, ali i refleksivno promišljanje o njima u kontekstu društvenih promjena i nacionalnog identiteta.

¹ **Sanja Jurić**, docentica u Centru za obrazovanje nastavnika Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

² **Marta Klemenčić**, predavačica u Centru za obrazovanje nastavnika Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

³ **Mara Sesar**, asistentica na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

2. Povijesni pregled vrijednosti

Još u staroj grčkoj ideja i slika čovjeka bila su predmet brojnih razmišljanja. Aristotel je gledao na čovjeka kao društveno biće – zoon politikon, smatrao je kako je nemoguće gledati čovjeka izoliranog od društva te da su sukladno tome vrijednosti i norme koje potičemo u razvoju pojedinca upravo one koje će ga učiniti boljim građaninom (Aristotel, 1988). Ova ideja obilježila je čitavu Antiku. Aristotel vrline dijeli na etičke (osjetne) i dianoetičke vrline (umne, razumske). U etičke vrline svrstali bi „zlatne sredine“ dviju krajnosti. Tako bi primjerice hrabrost bila vrlina između drskosti i strašljivosti. Uz etičke vrline kako bi pojedinac ostvario osobni maksimum potrebno je imati i dijanoetičke vrline od kojih je najviša i najteže dohvatna mudrost (Senković, 2007). Tako su se u antici profilirale četiri temeljne vrijednosti koje su postale univerzalne: mudrost, hrabrost, umjerenost i pravednost (Brković i Bušljeta, 2021). Osim četiri spomenute ističu se još neke poželjne vrijednosti korisne za društvo i samog pojedinca: požrtvovnost, pokoravanje bogovima, roditeljima i starijima, skromnost i ljubav prema domovini (Kale, 1990: 66 navedeno u Brković i Bušljeta Kardum, 2021). U srednjem vijeku govori se o dva velika razdoblja, razdoblje crkvenih škola i dominantog utjecaja Crkve od 5. do 12. stoljeća te razdoblje viteškog odgoja od 12. do 14. stoljeća. Viteški odgoj obilježen je putem *septem artis probiatis* (sedam viteških vještina) - jahanje, bacanje koplja, plivanje, mačevanje, lov, igranje dame i skladanje stihova (Bognar i Svalina, 2013). S obzirom na utjecaj Crkve, vrijednosti koje su poželjne u to vrijeme mogu se gledati kao opreke sedam smrtnih grijeha: poniznost (oholost), darežljivost (škrtost), čednost (bludnost), blagonaklonost (zavist), suzdržanost (neumjerenost u jelu i piću), praštanje (srđba) i marljivost (lijenost) (Berčić, 2008).

Velike promjene u društvu dolaze razvijanjem prosvjetiteljstva i njegove ideologije čiji je utjecaj zabilježen i u području pedagogije. Odbacuju se srednjovjekovne ideje i odgojno-obrazovne vrijednosti gledaju se isključivo kroz leću moralnih ideja kao i holistički razvoj pojedinca (Veljak, 2013). Prosvjetiteljstvo svoje temelje ima u Descartesovom racionalizmu i Baconovom empirizmu. Descartesovo poznato „*Mislim, dakle jesam*“ nosi i njegovu glavnu odgojnu ideju o razvijanju uma (ratio) koji će pojedincu omogućiti, između ostalog, i moralno ispravno djelovanje. S obzirom da se njemu pripisuje i poznata izjava: „*Ništa na svijetu nije tako dobro podijeljeno ljudima kao zdrav razum jer svatko misli da ga ima dovoljno*“, ne čudi da kao komplement njemu dolazi i Baconov empirizam (Veljak, 2013). Frančis Bacon u svom djelu *Novi organon znanosti*, objavljen 1620. godine, ističe kako je jedini način dolaska do istine pravilna indukcija odnosno zaključivanje od pojedinačnog ka općem kroz promatranje same prirode (Hebrang Grgić, 2007). Ovaj zaokret prema intelektualnom i znanstvenom, prati i John Locke krajem 17. stoljeća. On će naglasiti ulogu roditelja kao najvažnijih

čimbenika u odgoju djeteta. Vođen svojom idejom o umu djeteta kao *tabule rase*, ali i antičkim idejama o važnosti korisnosti pojedinca za društvo, reći će kako je bitno odgajnika upoznati sa stvarnim svijetom, naučiti ga da teži vrli-nama, ali i usmjeravati ga kako bi bio koristan svojoj domovini (Jakopec, 2014). Te ideje nastavile su se razvijati u 18. i 19. stoljeću pod njemačkim idealizmom i njegovim predstavnicima Kantom, Schellingom, Hegelom i Fichteom koji dijele mišljenje o razvoju odgojno-obrazovnih vrijednosti posredovanjem odgoja i obrazovanja (Brković i Bušljeta Kardum, 2021).

Važna ličnost ranog 19. stoljeća koja je dala obol u polju odgojnih vrijednosti jest utemeljitelj pedagogije kao znanosti – Johann Friedrich Herbart. Herbart smatra kako je sadašnja briga svakog učitelja da pred odgajnika stavlja svrhe koje će si i on sam u odrasloj dobi postavljati te da ga osposobi za postizanje tih svrha (Herbart, 1987 navedeno u Komar, 2017). Ovdje je vidljiv naglasak na moralnom odgoju pojedinca. U 19. stoljeću treba spomenuti i Marxa i Engelsa – preteče socijalističke pedagogije. Ne može se reći kako se njihova imena usko vežu uz pedagogiju kao znanost, ali njihove ideje donijele su neke druge odgojne ideale. Ideja socijalističkog učenja vrijednost stavlja na proizvodni rad te umni i fizički odgoj pojedinca (Zaninović, 1988 navedeno u Brković i Bušljeta Kardum, 2021).

Vidljivo je da su odgojno-obrazovne vrijednosti povezane uz povijesno-društveni kontekst i ideje korisnosti pojedinca za društvo. Kroz godine sve se veći naglasak stavlja na intelekt i moral. Ova ideja na ovaj ili na onaj način održala se i do danas. Tako se i u moderno doba čovjeka može gledati kao spoj *homo sapiensa* (kategorija racionalnog) i *homo moralisa* (kategorija etičkog). Svaku od ovih kategorija kontrolira djelovanje. Kategoriju racionalnog danas bi se nazvalo i sviješću dok bi kategorija etičkog bila savjest.

Vukasović (2008: 36) kaže: „Ako se poremeti svijest, javlja se ljudska glu-post, a kada zakaže savjest, vlada zločin. Sprega ljudske svijesti i savjesti im-perativ je napretka na općeljudskoj, nacionalnoj, obiteljskoj i osobnoj razini.“ Ravnotežom među vrijednostima kao i samom idejom vrijednosti u pedagogiji bavi se pedagogijska aksiologija.

3. Pedagogijska aksiologija – znanost o vrijednostima

Prema enciklopediji: „Odgoj nije vrijednosno neutralan, nego je vrijednosno angažiran i svoje odgojne zadaće postiže uz pomoć odgojnih vrijednosti...U tom veliko značenje imaju etičke, intelektualne, estetske, kulturne i religijske vrijednosti, kao što su: istina, dobrota, ljepota, ljubav, pravda, domoljublje i dr. Vrijednosnu dimenziju odgajanja proučava pedagogijska aksiologija.“ (Hrvatska enciklopedija, n.d.)

Svako raspravljanje o odgoju rasprava je o čovjeku i njegovoj čovječnosti. Nemoguće je odvojiti pedagogiju kao takvu od prijenosa vrijednosti koje su poželjne u društvu. Iako pedagogija danas veliki naglasak u svojoj znanosti stavlja na sam sadržaj i njegov prijenos na buduće generacije, reći će dobro Vukasović (2010: 101): „Znanje samo po sebi ne očovječuje, informira ali ne formira čovjeka, a temeljni smisao i svrha odgajanja je ljudsko formiranje.“ Ne čudi stoga kako su odgojne vrijednosti svoje mjesto oduvijek nalazile i u obrazovnoj politici i praksi što je vidljivo iz mnogih deklaracija, konvencija te zakona i pravilnika.

4. Odgojne vrijednosti u obrazovnoj politici i praksi

Odgojne su vrijednosti važne za razvitak pojedinca, ali i društva općenito. Odgojne vrijednosti imaju važnu ulogu u promicanju ljudskih prava, stoga je i sama Opća deklaracija o ljudskim pravima iznimno važna u povijesti čovjeka. U istoj se ističe niz odgojnih vrijednosti koje su ključne za poštivanje ljudskih prava i promicanje mira (Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, 2009): sloboda, jednakost i solidarnost, tolerancija, dostojanstvo i pravo na život te pravo na obrazovanje. Upravo su odgojne vrijednosti u području odgoja i obrazovanja središte ovog rada. Stoga je i Konvencija o pravima djeteta jedan od ključnih dokumenata po pitanju odgojnih vrijednosti: „Podsjećajući da su Ujedinjeni narodi u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima proglasili da djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć (...) Smatrajući da dijete u potpunosti treba biti pripremljeno za samostalan život u društvu i odgojeno u duhu mira, dostojanstva, snošljivosti, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti.“ (Konvencija o pravima djeteta, 1993, 4) Konvencija o pravima djeteta naglašava važnost obiteljskog odgoja u stjecanju osnovnih vrijednosti te važnost obrazovanja u promicanju istih: poštivanje kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, obiteljskih korijena, nacionalnih vrijednosti u kojoj dijete živi i/ili iz koje potječe te poštivanje drugih nacionalnosti. Štoviše, odgoj i obrazovanje djeteta pripremaju ga za odgovoran život u razumijevanju, miru, ravnopravnosti spolova te poštivanju svih naroda bez obzira na razlike u etničkim, nacionalnim i vjerskim karakteristikama. Osim za poštivanje svih ljudi, ističe se i važnost zaštite okoliša. Kako bi se dobio još bolji uvid u poimanje odgojnih vrijednosti u dokumentima važnim za sustav odgoja i obrazovanja, pretražili smo ih u temeljnim zakonskim i podzakonskim aktima dostupnima na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja. „Bez jasnog smisla, svrhe, vrijednosti, odgojna bi djelatnost bila stihijska, bez perspektive, slijepa i nemoćna.“ (Vukasović, 2008, 40) Osim Zakona i Pravilnika u sustavu odgoja i obrazovanja, u Ustavu Republike Hrvatske naglašene su najviše vrijednosti u Republici Hrvatskoj: sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje

prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav (Ustav Republike Hrvatske, 2010). Republika Hrvatska, kao jedna od članica zemalja Europske unije, dužna je s drugim europskim državama sudjelovati u stvaranju zajedništva s ciljem osiguravanja trajnog mira, slobode, sigurnosti i blagostanja. U Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja (2010) spominje se učenik kao osoba koja je upisana u školu i, između ostalog, razvija odgojne vrijednosti pohađajući školu. Osim školskog odgoja i obrazovanja učenika, u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje vrijednosti su faktori za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva od rane i predškolske dobi djeteta do završetka njegova školovanja. „Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje promiče planiranje i djelovanje odgoja i obrazovanja utemeljenog na vrijednostima koje bi iz perspektive povijesti, kulture, suvremenih događaja i projekcija budućnosti trebale unaprijediti intelektualni, društveni, moralni, duhovni i motorički razvoj djece, a to su: znanje, identitet, humanizam i tolerancija, odgovornost, autonomija, kreativnost.“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015) Nacionalni okvirni kurikulum spominje vrijednosti, ali u kontekstu usvajanja istih: dostojanstvo ljudske osobe, emancipacija, sloboda, ravnopravnost, pravednost, domoljublje, društvena jednakost, dijalog i snošljivost, rad, poštenje, mir, očuvanje prirode i čovjekova okoliša te druge demokratske vrijednosti (MZOS, 2011). Kratki prikaz navedenih vrijednosti vidljiv je u Tablici 1.

Tablica 1. Prikaz odgojnih vrijednosti u zakonskim aktima važnim u sustavu odgoja i obrazovanja

USTAV REPUBLIKE HRVATSKE	ZAKON O ODGOJU I OBRAZOVANJU U OŠ I SŠ	DRŽAVNI PEDAGOŠKI STANDARD OŠ I SŠ	NACIONALNI OKVIRNI KURIKULUM
<ul style="list-style-type: none"> sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav 	<ul style="list-style-type: none"> razvijanje svijesti učenicima o njihovoj nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta 	<ul style="list-style-type: none"> učenik razvija odgojne vrijednosti u školi 	<ul style="list-style-type: none"> dostojanstvo ljudske osobe, emancipacija, sloboda, ravnopravnost, pravednost, domoljublje, društvena jednakost, dijalog i snošljivost, rad, poštenje, mir, očuvanje prirode i čovjekova okoliša te druge demokratske vrijednosti

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2018) propisuje ciljeve odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama, između kojih se spominje razvijanje svijesti učenicima o njihovoj nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta. Nadalje, jedan je od ciljeva odgoj i obrazovanje učenika u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece. Pravilnici kao podzakonski akti u manjoj mjeri spominju odgojne vrijednosti. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama (2015) te Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi (2019) opisuju način vrednovanja i provjeravanja učenika s teškoćama u odnosu prema radu i zadacima te odgojnim vrijednostima učenika. U Pravilniku o udžbeničkom standardu te članovima stručnih povjerenstva za procjenu udžbenika i drugih obrazovnih materijala (2019) piše kako udžbenici kod učenika promiču: dostojanstvo ljudske osobe, emancipaciju, slobodu, ravnopravnost, pravednost, domoljublje, nacionalni identitet, društvenu jednakost, dijalog i snošljivost, rad, poštenje, mir, očuvanje prirode i čovjekova okoliša te druge demokratske vrijednosti. U međupredmetnim temama spominju se vrijednosti jer su i one definirane kao „teme općeljudskih vrijednosti i kompetencija za život u 21. stoljeću i kao takve su na poseban način svakodnevno prisutne u odgojno obrazovnom radu cjelokupne obrazovne vertikale.“ (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, n.d.) U međupredmetnoj temi Građanski odgoj i obrazovanje navode se odgovornost, ljudsko dostojanstvo, sloboda, ravnopravnost i solidarnost; u Održivom razvoju znanje o funkcioniranju i o složenosti prirodnih sustava te znanje o posljedicama ljudskih aktivnosti, solidarnost prema drugim ljudima, odgovornost prema okolišu te vlastitom i tuđem zdravlju kao i odgovornost prema cjelokupnome životnom okružju i prema budućim generacijama, razvoju osobnog identiteta te poštivanje prirode i kulturne baštine uz poštivanje svih različitosti u življenju i mišljenju. Međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj povezuje vrijednosti s onima u okvirnom nacionalnom kurikulumu: znanje, solidarnost, identitet, odgovornost, integritet, uvažavanje, poduzetnost. U Poduzetništvu se naglašavaju: odgovornost, samostalnost, marljivost, inicijativnost, kreativnost, inovativnost, sposobnost donošenja odluka, samopouzdanje, odlučnost u djelovanju, spremnost na razuman rizik i upravljanje rizikom i mobilnost, dok se u temi Učiti kako učiti naglašava ugrađivanje učenja i znanja u sustav vrijednosti povezivajući ih s osobnim i profesionalnim razvojem. Služeći se tehnologijom, u temi Upotrebe informacijske i komunikacijske tehnologije, učenici razvijaju odgovornost, doživljaj vlastitog integriteta i digitalnog identiteta. Tema Zdravlje važna je za razvoj svih vrijednosti s naglaskom na odgovornost prema sebi samima, drugima i društvu u cjelini. Svi navedeni zakonski i podzakonski akti pokazuju poveznicu s Ustavom Republike Hrvatske. U radu nisu posebno istaknuti kurikuli pojedinih nastavnih predmeta zbog

opsega sadržaja, no i oni, dakako, promiču odgojne vrijednosti. Poštivanje i provođenje spomenutih zakonskih i podzakonskih akata obveza su svakog odgojno-obrazovnog djelatnika na svim razinama sustava odgoja i obrazovanja, a razmatranje o poučavanju za vrijednosti u odgojno-obrazovnoj praksi navodi se kasnije u tekstu.

Teško je izdvojiti sva mjesta u zakonima i pravilnicima gdje se spominju vrijednosti, ali može se zaključiti kako se one stavljaju u samo središte zakona koji reguliraju sustav odgoja i obrazovanja. U novijoj literaturi sve se češće nalaze naslovi koji prepoznaju krizu vrijednosti koja se razmatra i u ovom članku.

5. Kriza vrijednosti

Iako nema općeprihvaćenog pojmovnog određenja vrijednosti, one se uglavnom konceptualiziraju svojevrsnim standardima koji mogu utjecati na svijest, ponašanje, djelovanje ili sreću pojedinca. Jukić (2013) definira vrijednosti skupom stavova i uvjerenja o tome što je dobro i poželjno, koje usvajamo tijekom života i koji su podložni promjenama. Halstead i Taylor (2005) ističu značaj vrijednosti kao referentnih točaka koje utječu na donošenje odluka te smatraju kako su vrijednosti usko povezane s osobnim integritetom i identitetom. U literaturi (Jukić, 2013; Miliša, Dević i Perić, 2015) naglašava se važnost vrijednosnih orijentacija, odnosno modela ponašanja i djelovanja kako bi se realizirali postavljeni ciljevi.

„Vrijeme postmoderne donosi kritiku apsolutnih istina, identiteta i glavnih vrijednosti, krizu društva i kulture“ (Jukić, 2013: 401). Promjene u postmodernom društvu mijenjaju i identitet čovjeka, ali i proces samokonstrukcije kojim pojedinac definira vrijednosti (Brković i Bušljeta Kardum, 2021). Vujčić (2018) ističe vrijednosni pluralizam i realni konflikt određenih vrijednosti ili koncepcija u liberalnim demokracijama. Jednako tako, vrijeme postmoderne implicira krizu identitetske refleksije (Sršen, 2016). Govori se o nepodnošljivostima i duboko ukorijenjenim moralnim bolestima društva kao što su moderni liberalizam i individualizam te naglašava nužnost usredotočenosti na vrline (Schneewind, 1983). Ističe se kako „vrijednosti sustavno gube bitku protiv sustava profita i moći“ (Jukić, 2013: 401). Kako se djeca i mladi snalaze u ovakvim okolnostima? Kako škola, kao odgojno-obrazovna ustanova odgovorna za odgoj za vrijednosti, reagira u vremenu izazova?

Evidentno je kako djeca i mladi danas intenzivno doživljavaju izvjesnu konfuziju, dezorijentiranost i nesnalaženje. Žive u vremenu brojnih izazova i to pretežito onih koji ih vrijednosno usmjeravaju na materijalističke vrijednosti i hedonističku orijentaciju. Osim toga, proces (samo)konstrukcije sustava vrijednosti kod djece i mladih pod snažnim je pritiskom medija i tehnologije koji

često podupiru spomenute vrijednosne orijentacije. Nadalje, u situaciji odgojne nemoći obitelji, škole i moralnih autoriteta, olako mijenjaju svoju vrijednosnu orijentaciju unoseći nove izazove. Pri tome nametnuta percepcija aktualnog društvenog konteksta, koja često polarizira vrijednosti na moderne, odnosno suvremene te tradicionalne, odnosno zastarjele, često implicira krizu vrijednosti. Treba istaknuti kako djeca i mladi vrlo jasno identificiraju ponašanje u društvu koje karakterizira nemoć (obitelj, škola), licemjerje (jedno se promovira, a živi potpuno drugačije), ignoriranje ili ravnodušnost na suočavanje djece i mladih s izazovima vremena (bez jasnog i kontinuiranog promišljanja, opservacije i akcija za suočavanje s izazovima). U takvim okolnostima, odnosno metastazirajućeg negativnog društvenog konteksta, djeca i mladi još su više dezorijentirani i udaljavaju se od temeljnih vrijednosti.

Istraživanja potvrđuju prethodno navedeno. Jukić (2013) ističe opći pad doživljaja vrijednosti među djecom i mladima. Škola i obitelj pokazuju odgojnu nemoć (Miliša i sur., 2015). Razvidna je konfuzija identiteta adolescenata (Miliša i sur., 2015). Pojam savršenosti shvaćaju u kontekstu materijalizma i individualizma koji postaje vodilja njihove filozofija života (Jukić, 2013). Sve upućuje na raskol vrijednosti (Miliša i sur., 2015), nesklonost stilovima života koji proizlaze iz moralnih vrijednosti (Jukić, 2013). Stoga se upozorava na potrebu sustavnijega moralnog odgoja mladih ljudi (Jukić, 2013), razumijevanje modela ponašanja u društvu, obitelji i školi koji utječu na konstrukciju različitih vrijednosnih orijentacija te impliciraju konfuziju identiteta i raskol vrijednosti. U razmatranju percepcije uspjeha u životu ističe se da mladi koji percepciju uspjeha u životu pridaju hedonističkoj orijentaciji važnim smatraju vanjske čimbenike uspjeha kao što su, primjerice, bogata obitelj, veze ili korisna poznanstva; mladi koji percepciju uspjeha u životu pridaju samoostvarujućoj i konvencionalnoj orijentaciji važnima smatraju vanjske čimbenike uspjeha kao što su, primjerice, dobro obrazovanje, ambicioznost ili naporan rad (Jukić, 2013).

6. Poučavanje za vrijednosti u odgojno-obrazovnoj praksi

S obzirom na društvene okolnosti vremena u kojem živimo, izazove i dileme s kojima se suočavaju djeca i mladi, osim integriranja vrijednosti u nacionalne dokumente o odgoju i obrazovanju te kurikule mnogih zemalja i nacionalnih obrazovnih politika, razmatra se te kritički promišlja o poučavanju za vrijednosti u odgojno-obrazovnoj praksi (Brady, 2011; Brković i Bušljeta Kardum, 2021; Miliša i sur., 2015; Halstead i Taylor, 2005; Jukić, 2013; Lovat i Clement, 2008; Rakić i Vukušić, 2010; Schneewind, 1983; Starratt, 1991, 2005; Thornberg, 2008, 2013).

Halstead i Taylor (2005) apostrofiraju ulogu učitelja koji uz obitelj, medije i vršnjačku skupinu imaju snažan utjecaj na razvoj vrijednosti kod djece i mladih.

Thornberg (2008) smatra kako je odgoj za vrijednosti u školama najčešće reaktivan i neplaniran, ugrađen u svakodnevni školski život te pretežito fokusiran na svakodnevno ponašanje učenika. Dodatno se ukazuje (isto) na djelomičnu ili nesvjesnu izvedbu te stručno znanje učitelja i nastavnika. Istraživanja pokazuju kako se poučavanje za vrijednosti uglavnom odnosi na poštivanje društvenih vrijednosti i normi, ali bez kritičkog pristupa učitelja (Thornberg, 2013); problematiziraju se strategije i pristupi poučavanju (Brady, 2011); kvaliteta poučavanja koja se nalazi izvan površinskog i činjeničnog učenja na učenje na višim intelektualnim razinama te razvijanje sofisticiranijih vještina poput samorefleksije (Lovat i Clement, 2008). Može se zaključiti kako jedna od ključnih smjernica kvalitetnog poučavanja za vrijednosti svakako mora uključivati djelotvorno stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika te reflektiranje o ulozi i važnosti etičke komponente identiteta učitelja i nastavnika.

Starratt (2005) zagovara veću odlučnost školske zajednice u razvoju etičke škole. Apostrofira veću pozornost posvećenu etičkom obrazovanju. Rakić i Vukušić (2010) također apostrofiraju ulogu škole pozivajući se na opći cilj odgoja i obrazovanja za uspješnu pripremu mladih ljudi za život. Halstead i Taylor (2005) naglašavaju ulogu škole u razvijanju vrijednosti koje utječu na obrazac ponašanja njezinih pojedinaca.

Razmatrajući pristupe poučavanja za vrijednosti u odgojno-obrazovnoj praksi, Rakić i Vukušić (2010) ističu izravni i neizravni pristup. Izravan pristup (odgoj karaktera) opisuju poučavanjem usmjerenim na moralne vrijednosti koje su zajedničke svim ljudima. S druge strane, neizravan pristup, usmjeren je na kritičko i kreativno razmišljanje učenika kako bi se razvio osobni uvid u poželjno ponašanje. U kontekstu pristupa poučavanju za vrijednosti naglašava se nužnost definiranja realno ostvarivih vrijednosti i operabilnih ciljeva koji se potvrđuju ponašanjem (Miliša i sur., 2015). Halstead i Taylor (2005) ističu i alternativni pristup poučavanju vrijednostima koje karakterizira postavljanje moralnih dilema, poticanje na raspravu kako bi se uvidjeli nedostaci postojeće razine osobnog razmišljanja i prešlo na višu razinu, a time i promjenu ponašanja.

U kontekstu poučavanja odgoja za vrijednosti, osim vrijednosti na globalnoj razini tj. općeprihvaćenih vrijednosti, zauzima se stajalište o nužnosti poučavanja moralnog odgoja (Giroux, 2011; Jukić, 2013; Miliša i sur., 2015; Schneewind, 1983; Starratt, 2005) koji može utjecati na humanost, odnosno humane vrijednosti kao što su dobrota, čistoća, istinoljubivost, pravednost, čestitost ili poniznost. Naglašava se (Jukić, 2013) kako moralno odgajanje mora sadržavati obrazovnu i vrijednosnu sastavnicu usmjeravajući izgrađivanje i oblikovanje osobina koje čovjeka čine dobrom osobom. Jednako tako ukazuje se i na važnost odgoja za vrijednosti u okvirima povijesno-društvenog konteksta. Sustavnim pregledom literature o razvoju odgoja i obrazovanja za vrijednosti koje nam je povijest ostavila u naslijeđe i koje su utkane u nacionalni identitet, Brković i Bušljeta Kardum

(2021) navode univerzalne odgojno-obrazovne vrijednosti kao što su mudrost, hrabrost, umjerenost, pravednost, požrtvovnost, skromnost, duhovnost, briga za roditelje i starije, domoljublje, dobrotu, sloboda, pravda, mir, dostojanstvo, demokracija, jednakost, vladavina prava, ljudska prava, uključivost, tolerancija, solidarnost i nediskriminacija. Jukić (2013) zagovara stvaranje nove humanosti, odnosno smatra kako poučavanje za vrijednosti valja usmjeriti na razvijanje ljudskih osobina koje su sastavni dio ne samo humanističke tradicije hrvatskog društva već Europe i svijeta. Pri tome apostrofiraju poučavanje za vrijednosti kao što su poštenje, iskrenost, ali i nesebičnost te ljubav prema čovjeku i prirodi.

7. Nacionalni identitet i vrijednosti

Iako je u literaturi mnogo dvojbi oko definiranja nacionalnog identiteta, a cilj je rada razmatranje poučavanja za vrijednosti u odgojno-obrazovnim ustanovama u kontekstu nacionalnog identiteta, pojam nacionalni identitet u radu odnosi se na teme koje su pretežito sadržane u kurikulumima nastavnih predmeta (primjerice Hrvatski jezik, Povijest, Etika, Filozofija, Vjeronauk...) te ne isključuje značaj ostalih vrijednosti navedenih u kurikulumima.

S obzirom da prethodno elaborirane implikacije postmodernog društva koje mijenjaju identitet čovjeka (Brković i Bušljeta Kardum, 2021), donose krizu identitetske refleksije (Sršen, 2016), vrijednosni pluralizam, raskol i konflikt određenih vrijednosti kod mladih (Miliša i sur., 2015; Vujčić, 2018), konfuziju identiteta adolescenata (Miliša i sur., 2015) te iziskuju nužnost sustavnijeg moralnog odgoja mladih ljudi (Jukić, 2013), stvaranje nove humanosti uvažavajući humanističku tradiciju hrvatskog društva (ali i humanističke tradicije svih ostalih društava), nacionalni identitet može biti jedna od ključnih smjernica poučavanja za vrijednosti.

Sadržaj tema nacionalnog identiteta pretežito se razmatra kroz povijesne događaje ili osobe koje su svojim djelovanjem i ostavštinom živjele humane vrijednosti i koje jesu moralni autoriteti nacije. Primjer su univerzalne vrijednosti poput mudrosti, hrabrosti, skromnosti, humanosti, demokracije i slično, a koje su već zastupljene kroz teme u kurikulumima nastavnih predmeta. Likovi u književnim djelima metafora su poželjnih i potrebnih vrijednosti kao što su dobrotu, vjernost, požrtvovnost, domoljublje, građanska kultura. S obzirom da obrazovanje ima jednu od ključnih uloga u očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta (Bušljeta Kardum, Župančić i Plaza Leutar, 2021), nužna je kvalitetna izvedba kurikula koja potiče poučavanje vrijednosti kroz sadržaje o hrvatskoj povijesnoj, kulturnoj, jezičnoj, prirodnoj ili drugoj baštini.

Djeca i mladi imaju mogućnost nacionalne vrijednosti identificirati kao sastavni dio svoga identiteta, kritički promišljati u školi, reflektirati u kontekstu

aktualnog vremena, ali i u obitelji koja te vrijednosti primarno razvija u obitelji. U takvoj integraciji zajedničkih vrijednosti formira se zajednička referentna točka kojom obitelj, djeca, mladi i škola kreiraju vrijednosno usmjerenje koje se promišlja u pluralizmu, ali ne izaziva raskol, konflikt i konfuziju. Toker Gökçe (2021) objašnjava važnost zajedničkih vrijednosti u aktualnom vremenu. On smatra kako je bez zajedničkih vrijednosti nemoguće pronaći osnovu za uspostavljanje zajedničkih vrijednosti i standarda ponašanja u društvu.

8. Zaključak

U namjeri predlaganja i elaboriranja određenih vrijednosti i ciljeva poučavanja za vrijednosti valja usmjeriti, umjesto na nemoć, prema djelotvornom odgovoru škole i obitelji na izazove društva i vremena koji impliciraju krizu vrijednosti. „Ono što smo nazivali tradicionalnim, doista, gubi svoju stabilnost. S odricanjem tradicionalnoga u brzini promjena opasnost može biti ne samo vrijednosni vakuum (u kontekstu društveno-kulturnih promjena), nego vakuum, glede znanja, učenja, poučavanja, to jest, obrazovni vakuum“ (Vican, 2007: 237). Kako bi se izbjeglo upadanje u ove vrste vrijednosno – obrazovnog vakuuma važno je naći valjani oslonac. Nacionalni identitet može biti izvrsno uporište koje može ostvariti zajedničku referentnu točku obitelji, škole, djece i mladih te kritičkim promišljanjem pomicati razine razumijevanja i vrijednosnih usmjerenja. Reći će Vukasović (1991: 53): „Kad se rodi dijete, kažemo da se rodio čovjek, ali riječ je o mogućnostima za formiranje potpunog čovjeka. Pedagoški gledano, dijete je čovjek u mogućnosti. Istinskim ljudskim bićem, postat će tek nakon dugotrajnog, aktivnog, organiziranog i svrhovitog odgojnog rada.“ Svatko treba uzeti svoj komad odgovornosti u formiranju pojedinca i to treba biti primarna zadaća svakog društva.

9. Literatura

1. Aristotel (1988). *Politika*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
2. Berčić, B. (2008). Etika vrlina, *Filozofska istraživanja*. 28 (1): 193–207. <https://hrcak.srce.hr/file/36503>, Posjećeno 28. travnja 2023.
3. Bognar, L. i Svalina, V. (2013). Glazba i glazbeno obrazovanje u starom i srednjem vijeku, *Napredak*. 154 (1–2): 219–233.
4. Brady, L. (2011). Teacher values and relationship: factors in values education, *Australian Journal of Teacher Education*. 36 (2): 56–66.
5. Brković, V. i Bušljeta Kardum, R. (2021). Pregled razvoja odgoja i obrazovanja za vrijednosti u okvirima povijesno–društvenoga konteksta, *Obnovljeni Život*. 76 (1): 113–124. <https://doi.org/10.31337/oz.76.1.8>, Posjećeno 24. travnja 2023.

6. Bušljeta Kardum, R., Župančić, M. i Plaza Leutar, M. (2021). Hrvatski nacionalni identitet u kontekstu odgojno-obrazovnog djelovanja u inozemstvu, *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*. 162 (1-2): 75-99. <https://hrcak.srce.hr/file/377307>, Posjećeno 9. svibnja 2023.
7. Giroux, H. A. (2011). *Education and the Crisis of Public Values: Challenging the Assault on Teachers, Students, and Public Education*. New York: Peter Lang Inc.
8. Halstead, M. i Taylor, M. J. (2005). *Values in education and education in values*. Routledge.
9. Hebrang Grgić, I. (2007). 17. stoljeće – prekretnica u razvoju moderne znanosti, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 50 (1-2): 89-95. <https://hrcak.srce.hr/file/26135>, Posjećeno 25. travnja 2023.
10. Jakopec, P. (2014). Promišljanje odgoja u Johna Lockeja, *Obnovljeni Život*. 69 (4): 509-521. <https://hrcak.srce.hr/file/193952>, Posjećeno 21. travnja 2023.
11. Jukić, R. (2013). Moralne vrijednosti kao osnova odgoja, *Nova prisutnost*. 11 (3): 401-417.
12. Komar, Z. (2017). Svrhovitost odgoja, obrazovanja i njezino jedinstvo s idejom čovjeka kao ono utemeljujuće pedagogijske znanosti, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*. (11): 47-60. <https://doi.org/10.21857/yk3jwhr8d9>, Posjećeno 22. travnja 2023.
13. Lovat, T. i Clement, N. (2008). Quality teaching and values education: Coalescing for effective learning, *Journal of moral education*. 37 (1): 1-16.
14. Miliša, Z., Dević, J. i Perić, I. (2015). Kriza vrijednosti kao kriza odgoja, *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*. 19 (2): 7-20.
15. Rakić, V. i Vukušić, S. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. 19 (4-5): 771-795. <https://hrcak.srce.hr/60114>, Posjećeno 4. svibnja 2023.
16. Schneewind, J. B. (1983). Moral crisis and the history of ethics, *Midwest Studies in Philosophy*. 8: 525-539.
17. Senković, Ž. (2007). Aristotelova εὐδαιμονία. *Filozofska istraživanja*. 27 (4): 809-821. <https://hrcak.srce.hr/19711>, Posjećeno 26. ožujka 2024.
18. Sršen, A. (2016). Konstrukcija identiteta u sociološkom diskursu. *Razprave in Gradivo: Revija za Narodnostna Vprasanja*. 77 (2016): 121-136.
19. Starratt, R. J. (1991). Building an ethical school: A theory for practice in educational leadership, *Educational administration quarterly*. 27 (2): 185-202.
20. Starratt, R. J. (2005). *Building an ethical school: A practical response to the moral crisis in schools*. Routledge.
21. Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education, *Teaching and teacher education*. 24 (7): 1791-1798.
22. Thornberg, R. (2013). Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and Turkey, *International Journal of Educational Research*. 59: 49-56.
23. Toker Gökçe, A. (2021). Core values in education from the perspective of future educators, *SAGE Open*. 11 (2). <https://doi.org/10.1177/21582440211014485>, Posjećeno 11. svibnja 2023.
24. URL 1: *Odgojne vrijednosti* – Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44731>. Posjećeno 29. travnja 2023.

25. URL 2: Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima (NN 12/2009) – Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html. Posjećeno 30. travnja 2023.
26. URL 3: *Konvencija o pravima djeteta* – UNICEF, https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf. Posjećeno 1. svibnja 2023.
27. URL 4: *Ustav Republike Hrvatske* – Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html. Posjećeno 1. svibnja 2023.
28. URL 5: *Državni pedagoški standard osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja* – Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html. Posjećeno 1. svibnja 2023.
29. URL 6: *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* – Ministarstvo znanosti i obrazovanja, <https://mzo.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf>. Posjećeno 5. svibnja 2023.
30. URL 7: *Nacionalni okvirni kurikulum* – Ministarstvo znanosti i obrazovanja, http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf. Posjećeno 5. svibnja 2023.
31. URL 8: *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* – Narodne novine, <https://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=zakon+o+odgoju+i+obrazovanju+u+osnovnoj+i+srednjoj+%C5%A1koli&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&str=0&qtype=3&pretraga=da>. Posjećeno 5. svibnja 2023.
32. URL 9: *Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi* – Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_09_112_2973.html. Posjećeno 9. svibnja 2023.
33. URL 10: *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama* – Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html. Posjećeno 10. svibnja 2023.
34. URL 11: *Pravilnik o udžbeničkom standardu te članovima stručnih povjerenstava za procjenu udžbenika i drugih obrazovnih materijala* – Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_9_196.html. Posjećeno 11. svibnja 2023.
35. URL 12: *Međupredmetne teme Škole za život – Škola za život* – <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/>. Posjećeno 10. svibnja 2023.
36. Veljak, L. (2013). Je li prosvjetiteljstvo definitivno stvar prošlosti?, *Studia lexicographica*. 2 (13): 119–127. <https://hrcak.srce.hr/file/197631>, Posjećeno 27. travnja 2023.
37. Vican, D. (2007). Znanje vrijedno znanja – znanje vrijedno poučavanja. *Pedagogijska istraživanja*. 4 (2): 231–237. <https://hrcak.srce.hr/118293>, Posjećeno 26. ožujka 2024.
38. Vujčić, V. (2018). Vrijednosti u društvu i odgoju, *Hrvatska revija 1*. <https://www.matica.hr/hr/541/vrijednosti-u-društvu-i-odgoju-27859/>, Posjećeno 6. svibnja 2023.
39. Vukasović, A. (1991). Odgoj za etičke vrijednosti u obitelji i školi, *Obnovljeni Život*. 46 (1): 49–58. <https://hrcak.srce.hr/54366>, Posjećeno 2. svibnja 2023.
40. Vukasović, A. (2008). Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja u ozračju hrvatske odgojne preobrazbe, *Obnovljeni Život*. 63 (1): 35–45. <https://hrcak.srce.hr/22489>, Posjećeno 27. travnja 2023.
41. Vukasović, A. (2010). Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju, *Odgojne znanosti*. 12 (1): 97–117. <https://hrcak.srce.hr/59602>, Posjećeno 28. travnja 2023.

EDUCATIONAL VALUES IN EDUCATIONAL POLICIES AND PRACTICES IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGES AND NATIONAL IDENTITY

Abstract

The crisis of values is evident in many dimensions of society and life in general. It is impossible not to wonder if everything comes from the educational crisis? Value orientation of education policies along with educational activities in school and family represent a stronghold for acceptance of values by children and young people and living in accordance with them. The concept of education is based on educational values. Education has always found its purpose in the formation of an individual who will meet the criteria and needs of the society. Aristotle looked at man as a social being – zoon politikon, he believed that it is impossible to see the man isolated from society and that, accordingly, the values and norms that are encouraged in the development of the individual are precisely those that will make the man a better citizen. The paper presents a historical overview of pedagogical axiology and teleology. Furthermore, educational values in educational policies and practices are considered in the context of social changes and national identity. The educational values and goals of the modern school are critically reflected upon, certain values and goals are proposed and elaborated.

Keywords: education, identity, educational policy, goals, educational values